

CIÈNCIES SOCIALS · 1R ESO

L'antiga Roma

*Dossier de l'alumnat · De la fundació a la caiguda i
la romanització de Catalunya*

DOSSIER DE L'ALUMNAT · UNITAT 4

Presentació

Aquest dossier recull el contingut de la unitat de l'**antiga Roma i la romanització de Catalunya**, des de la fundació de Roma fins a la caiguda de l'Imperi i l'empremta que ens va deixar al territori. A cada apartat hi trobaràs l'explicació, alguna caixa «**Saps que...?**» amb curiositats i un bloc d'**Activitats** per practicar.

Una part del tema —la conquesta i el control del territori— la treballaràs amb la situació d'aprenentatge «**218 aC: la legió desembarca a Empúries**», que tens en un document a part.

Nom i cognoms	
Grup	
Curs	2026-2027

1 Els orígens de Roma

1.1 Una ciutat vora el Tíber

Roma va néixer al centre de la **península Itàlica**, una llarga bota de terra al cor de la Mediterrània. La ciutat es va aixecar sobre un grup de **set turons** a la vora del riu **Tíber**, en un punt molt ben situat: prou a prop del mar per comerciar, però prou lluny per defensar-se dels pirates; i en un gual on era fàcil travessar el riu. Aquesta posició central, al mig de la Mediterrània, explica en bona part el seu futur èxit.

1.2 La llegenda i la història

Els romans explicaven que la ciutat l'havien fundat l'any **753 aC** dos bessons, **Ròmul i Rem**, abandonats de nadons al riu i alletats per una **lloba**. De grans van decidir fundar una ciutat, però es van barallar i Ròmul va matar Rem; per això la ciutat es va dir Roma.

Què en diu l'arqueologia? Que la història real és menys dramàtica: cap al segle VIII aC, diversos **poblats de pastors llatins** escampats pels turons es van anar unint fins a formar una sola ciutat. La llegenda, però, els servia per sentir-se un poble especial, destinat a grans coses.

1.3 La monarquia (753–509 aC)

Durant els seus primers segles, Roma va ser governada per **reis**. Els últims van ser **etruscs**, un poble veí molt avançat que va ensenyar als romans l'enginyeria, l'escriptura i la religió. L'any **509 aC**, segons la tradició, els romans van expulsar l'últim rei, Tarquini el Superb, cansats del seu poder absolut, i van proclamar la República.

SAPS QUE...?

L'estàtua de la **lloba capitolina** que alleta Ròmul i Rem s'ha convertit en el símbol de Roma. Però els bessons que hi ha sota la lloba es van afegir més de mil cinc-cents anys després! Una bona prova que els símbols també tenen història.

ACTIVITATS

- 1 Per què la posició de Roma, vora el Tíber i al centre de la Mediterrània, era tan avantatjosa?
- 2 Explica la diferència entre la llegenda de la fundació de Roma i el que en diu l'arqueologia.
- 3 Què van aportar els etruscs als romans?
- 4 Quin fet marca el final de la monarquia i el començament de la República?

2 La República romana

2.1 Una «cosa pública»

La paraula **república** ve del llatí *res publica*, «la cosa pública»: el govern ja no era d'un sol home, sinó un assumpte de tots els ciutadans. Per evitar que ningú acumulés massa poder, els càrrecs eren **electes**, **temporals** (duraven normalment un any) i **compartits** entre diverses persones.

2.2 Les institucions

- Les **magistratures**: els càrrecs de govern. Els més importants eren els dos **cònsols**, que dirigien l'exèrcit i la política durant un any. Hi havia també qüestors, edils, pretors i, en cas d'emergència, un **dictador** amb poders absoluts durant sis mesos com a màxim.
- El **Senat**: una assemblea d'antics magistrats, vitalicis, que era la institució més influent: controlava els diners, la política exterior i la guerra.
- Els **comicis**: les assemblees on es reunien els ciutadans per votar les lleis i elegir els magistrats.

2.3 Patricis i plebeus

La societat romana estava dividida. Els **patricis** eren les famílies riques i aristocràtiques, que al principi monopolitzaven tots els càrrecs. Els **plebeus** formaven la majoria del poble (pagesos, artesans, comerciants) i, al començament, no tenien drets polítics. Durant dos segles, els plebeus van lluitar per la igualtat i van anar guanyant drets; la seva gran conquesta van ser els **tribuns de la plebs**, uns càrrecs que els defensaven i que podien vetar decisions injustes.

SAPS QUE...?

Quan algú es presentava a un càrrec, es passejava amb una toga blanquíssima (*toga càndida*) perquè tothom el veiés. D'aquí ve la paraula **candidat**. Moltes paraules de la política actual —senat, tribu, vet, dictador— són herència directa de Roma.

ACTIVITATS

- 1 Què vol dir *res publica*? Per què els càrrecs eren temporals i compartits?
- 2 Explica què feien el Senat, els cònsols i els comicis.
- 3 Quina diferència hi havia entre patricis i plebeus? Què van aconseguir els plebeus?
- 4 Compara la República romana amb la democràcia atenesa: en què s'assemblen i en què es diferencien?

3 L'expansió i la conquesta del territori

3.1 De ciutat a potència mediterrània

Durant la República, Roma no va parar de créixer. Primer va dominar tota la **península Itàlica** i després es va llançar a conquerir la Mediterrània, que va acabar anomenant amb orgull *Mare Nostrum*, «el nostre mar».

3.2 Les guerres púniques i el 218 aC

El gran rival de Roma era **Cartago**, una potència comercial del nord d'Àfrica. Les dues ciutats es van enfrontar en les **guerres púniques**. Durant la segona, el general cartaginès **Anníbal** va creuar els Alps amb elefants per atacar Roma per sorpresa. Per tallar-li els subministraments, els romans van decidir atacar les bases cartagineses d'**Hispània**: l'any **218 aC** un exèrcit romà va **desembarcar a Empúries**. Aquella data marca l'inici de la presència romana a la península i, per tant, a Catalunya.

3.3 Una conquesta llarga i difícil

Conquerir Hispània no va ser fàcil: va costar gairebé **dos-cents anys** (del 218 al 19 aC). Molts pobles van resistir amb força. A casa nostra, els **ilergets**, dirigits per **Indíbil i Mandoni**, es van revoltar contra els romans; i ciutats com **Numància** van resistir setges llarguíssims abans de caure.

3.4 Com es controla un territori conquerit

Un cop vençuts els enemics, calia mantenir el control. Roma ho feia amb una combinació molt eficaç: hi deixava **legions** (l'exèrcit), hi construïa **calçades** per moure tropes i mercaderies, hi fundava **ciutats** com a centres de poder i organitzava el territori en **províncies** governades des de Roma. Aquesta és la lògica que treballaràs a la situació d'aprenentatge.

SAPS QUE...?

Un senador romà, Cató, acabava tots els seus discursos amb la mateixa frase, parlés del que parlés: «*Ceterum censeo Carthaginem esse delendam*» («A més, opino que cal destruir Cartago»). Al final s'hi va sortir: el 146 aC Roma va arrasar Cartago completament.

ACTIVITATS

- 1 Per què els romans van desembarcar a Empúries el 218 aC? Quina relació té amb Cartago?
- 2 Per què diem que el 218 aC és una data clau per a la història de Catalunya?
- 3 Posa dos exemples de pobles de la península que van resistir la conquesta romana.
- 4 Explica les quatre eines amb què Roma controlava un territori conquerit.

4 De la República a l'Imperi

4.1 La crisi de la República

Tant créixer va acabar passant factura. La riquesa es repartia molt malament, els generals tenien exèrcits fidels a ells (i no a l'Estat) i es van succeir guerres civils. En aquest context va destacar **Juli Cèsar**, un general brillant que va conquerir la Gàl·lia i es va fer nomenar **dictador** de manera gairebé permanent. Un grup de senadors, espantats pel seu poder, el van assassinar l'any **44 aC**.

4.2 August i el naixement de l'Imperi

Després de més guerres civils, el seu fill adoptiu **Octavi** es va imposar i va concentrar tot el poder, però amb molta astúcia: va mantenir les institucions republicanes (el Senat, els còsols) com una façana, mentre ell ho controlava tot. El Senat li va donar el títol d'**August** («el venerable»). Havia nascut l'**Imperi romà**, i amb ell una llarga època de pau i prosperitat coneguda com la **pax romana**.

4.3 L'apogeu de l'Imperi

Durant els dos primers segles, l'Imperi va arribar a la **màxima extensió**: envoltava tota la Mediterrània i s'estenia des de Britània fins a Egipte. Sota l'emperador **Trajà** —nascut a Hispània!— va assolir les fronteres més llunyanes. Milions de persones de pobles molt diferents vivien sota les mateixes lleis, la mateixa moneda i, sovint, la mateixa llengua.

SAPS QUE...?

El nom de **Juli Cèsar** va tenir tant de prestigi que es va convertir en sinònim de «governant suprem»: d'aquí vénen les paraules *kàiser* (a Alemanya) i *tsar* (a Rússia). I el mes d'**agost** es diu així en honor d'August.

ACTIVITATS

- 1 Explica dos problemes que van provocar la crisi de la República.
- 2 Qui va ser Juli Cèsar i com va acabar?
- 3 Com es va assegurar August tot el poder sense semblar un rei? Què és la pax romana?
- 4 Per què per a Hispània és significatiu l'emperador Trajà?

5 La societat i la vida quotidiana

5.1 Una societat molt desigual

A Roma, no tothom tenia els mateixos drets. Al capdamunt hi havia els **ciutadans** romans, els únics que podien votar i tenien la protecció de la llei. Per sota, els **peregrins** (habitants lliures de les províncies sense ciutadania), els **lliberts** (esclaus alliberats) i, a la base, els **esclaus**, que no eren considerats persones sinó propietats: treballaven al camp, a les mines o a les cases, i es podien comprar i vendre.

5.2 El paper de la dona

La dona romana estava sotmesa a l'autoritat del pare o del marit i no podia votar ni ocupar càrrecs. Tot i així, tenia **més llibertat** que la dona grega: podia sortir de casa, anar als espectacles, tenir propietats i, en algunes famílies, rebre educació i influir en la vida pública.

5.3 La ciutat romana

Les ciutats romanes seguien un **pla en quadrícula**, amb dos carrers principals que es creuaven (el *cardo* i el *decumanus*) i el **fòrum** (la plaça pública) al centre. Els rics vivien en grans cases unifamiliars, les **domus**; la majoria, en blocs de pisos de lloguer de diverses plantes, les **insulae**. La ciutat oferia **termes** (banys públics), teatres, i grans espectacles al **circ** (curses de carros) i a l'**amfiteatre** (lluites de gladiadors).

SAPS QUE...?

Els polítics regalaven al poble blat gratis i espectacles per guanyar-ne el favor i evitar revoltes. El poeta Juvenal ho va criticar amb una frase famosa: el poble només volia «*panem et circenses*», «**pa i circ**». Encara avui fem servir l'expressió.

ACTIVITATS

- 1 Ordena de més a menys drets aquests grups: esclaus, ciutadans, lliberts, peregrins.
- 2 Compara la situació de la dona romana amb la de la dona grega.
- 3 Quina diferència hi ha entre una domus i una insula?
- 4 Què volia dir «pa i circ»? Per què ho feien servir els polítics?

6 La religió i l'arribada del cristianisme

6.1 Una religió de molts déus

Els romans eren **politeistes**: adoraven molts déus, molts dels quals havien copiat dels grecs canviant-los el nom (Zeus va passar a ser Júpiter; Afrodita, Venus; Ares, Mart). A casa, cada família honorava els **lars**, els esperits protectors de la llar. A més, els emperadors van impulsar el **culte imperial**: l'emperador era venerat gairebé com un déu, una manera d'unir tot l'Imperi al seu voltant.

6.2 Una religió nova: el cristianisme

Al segle I, en una província oriental de l'Imperi, Judea, va néixer el **cristianisme**, basat en els ensenyaments de **Jesús de Natzaret**. Predicava un sol Déu, la igualtat de totes les persones i l'esperança d'una vida després de la mort, un missatge que va arrelar sobretot entre els més pobres i els esclaus. Com que els cristians es negaven a adorar l'emperador, al principi van ser **perseguits**. Però la religió no va parar de créixer: l'any **313** l'emperador **Constantí** la va legalitzar i, cap al **380**, **Teodosi** la va convertir en la religió oficial de l'Imperi.

SAPS QUE...?

Els dies de la setmana encara recorden els déus romans: **dilluns** és el dia de la Lluna, **dimarts** el de Mart, **dimecres** el de Mercuri, **dijous** el de Júpiter i **divendres** el de Venus.

ACTIVITATS

- 1 Relaciona aquests déus grecs amb el seu nom romà: Zeus, Afrodita, Ares.
- 2 Què era el culte imperial i per a què servia?
- 3 Per què el cristianisme va tenir èxit entre els més pobres i els esclaus?
- 4 Explica els tres moments: persecució, legalització (313) i religió oficial (380).

7 La romanització

7.1 Què és la romanització

La **romanització** és el procés pel qual els pobles conquerits van anar adoptant la **llengua, els costums, les lleis i la manera de viure** dels romans. No es va imposar només per la força: viure «a la romana» (a les ciutats, amb termes, espectacles i comerç) resultava atractiu, i adoptar la ciutadania donava drets. Amb el temps, hispans, gals o africans se sentien tan romans com els de Roma.

7.2 El llatí, l'origen del català

L'eina més poderosa de la romanització va ser la llengua: el **llatí**. De la seva evolució al llarg dels segles van néixer les **llengües romàniques**: el català, el castellà, el francès, l'italià, el portuguès, l'occità, el romanès... Per això es diu que el català és «llatí del segle XXI». Mots com *finestra* (de *fenestra*) o *pare* (de *pater*) en són hereus directes.

7.3 El dret i el calendari

Els romans van crear un **sistema de lleis** tan ben fet que encara és la base del dret de molts països europeus. També ens han deixat el **calendari** (els noms dels mesos), bona part del nostre **alfabet** i molts dels conceptes amb què organitzem la vida pública.

7.4 Ciutats, calçades i aqüeductes

La romanització es va escampar a través d'una xarxa d'infraestructures: les **ciutats** (focus de la nova manera de viure), les **calçades** (que connectaven tot l'Imperi) i els **aqüeductes** (que portaven aigua a les ciutats). Aquesta xarxa va lligar territoris molt allunyats sota una mateixa civilització.

SAPS QUE...?

Quan dius que vas a un lloc «per la carretera», fas servir una herència romana: les **calçades** eren tan ben fetes (amb diverses capes de pedra i un bombament perquè l'aigua escolés) que algunes encara es poden trepitjar dos mil anys després.

ACTIVITATS

- 1 Explica amb les teves paraules què és la romanització i per què no es va fer només per la força.
- 2 Què són les llengües romàniques? Posa'n tres exemples i digues d'on vénen.
- 3 Busca tres paraules catalanes que vinguin del llatí i escriu-ne l'origen.
- 4 Quin paper van tenir les ciutats, les calçades i els aqüeductes en la romanització?

8 La romanització de Catalunya

El nostre territori va ser un dels primers d'Hispania a romanitzar-se, i encara avui n'hi ha empremtes a tot arreu. Roma va organitzar la península en **províncies**; la nostra formava part de la **Tarraconensis**, amb capital a Tàrraco.

8.1 Tàrraco, la capital

L'actual **Tarragona** va ser **Tàrraco**, una de les ciutats més importants de l'Imperi i capital de la província Tarraconensis. Conserva un conjunt monumental espectacular: les **muralles**, l'**amfiteatre** vora el mar, el **circ**, el **fòrum**, el recinte de culte i l'**aqüeducte** de les Ferreres (el «Pont del Diable»). Tot plegat és **Patrimoni de la Humanitat de la UNESCO**.

8.2 Bàrcino, l'origen de Barcelona

Barcelona va néixer com a **Bàrcino**, una colònia fundada en temps d'August. Era una ciutat petita però ben planificada, envoltada de muralles. Encara avui, al **Barri Gòtic**, es pot resseguir el traçat romà i veure'n trossos de muralla i les columnes del **temple d'August**.

8.3 Iesso i les viles del camp

No tot era a la costa: a l'interior hi havia ciutats com **Iesso** (l'actual **Guissona**, a la Segarra). I pel camp s'escampaven les **viles**, grans explotacions agrícoles amb la casa del propietari i les instal·lacions per produir vi, oli i cereals que s'exportaven arreu de l'Imperi.

8.4 La Via Augusta

Totes aquestes ciutats estaven connectades per la **Via Augusta**, la gran calçada que travessava la península de nord a sud, des dels Pirineus fins al sud d'Hispania, vorejant la costa. Marcava les distàncies amb **miliaris** (columnes de pedra cada milla romana) i era l'eix que feia possible el comerç i el moviment de l'exèrcit.

SAPS QUE...?

Sota els carrers del Barri Gòtic de Barcelona hi ha tota una ciutat romana amagada: al museu d'història (MUHBA) pots baixar i caminar pels carrers, les botigues de salaons i les bugaderies de la Bàrcino de fa dos mil anys.

ACTIVITATS

- 1 Situa en un mapa de Catalunya Tàrraco, Bàrcino i Iesso, i digues quins noms tenen avui.
- 2 Anomena tres monuments romans que es conserven a Tàrraco.
- 3 Què era una vila romana i què s'hi produïa?
- 4 Per a què servia la Via Augusta? Què eren els mil·liaris?
- 5 Busca quina resta o nom d'origen romà hi ha a prop d'on vius.

9 Art, enginyeria, caiguda i llegat

9.1 Constructores com cap altre

Els romans van ser uns **enginyers** excepcionals. Van perfeccionar l'**arc** i la **volta** i van inventar una mena de **formigó** que els va permetre aixecar obres immenses i duradores: **aqüeductes**, **ponts**, **calçades**, **termes**, teatres i amfiteatres. En l'art, l'escultura buscava el **realisme**: els retrats mostraven les persones tal com eren, amb arrugues i defectes inclosos.

9.2 La crisi i la caiguda de l'Imperi

A partir del segle III, l'Imperi va entrar en **crisi**: massa fronteres per defensar, problemes econòmics i lluites pel poder. Es va dividir en dues meitats (Occident i Orient) i, mentre els **pobles germànics** pressionaven i acabaven entrant al territori, l'Imperi romà d'**Occident** es va ensorrar l'any **476 dC**. Aquesta data marca el final de l'edat antiga i el començament de l'edat mitjana.

9.3 El llegat de Roma

Roma va desaparèixer com a Estat, però la seva empremta segueix viva. La nostra **llengua**, bona part del **dret**, l'**alfabet**, l'organització de les **ciutats**, el **calendari**, el **crisianisme** i fins i tot la idea d'**Europa** tenen una arrel romana. Per això estudiar Roma és, en bona part, entendre d'on venim.

SAPS QUE...?

El formigó romà era tan bo que el **Panteó** de Roma, acabat fa gairebé 1.900 anys, encara té la cúpula de formigó sense armar més gran del món. Els enginyers actuals encara n'estudien la recepta.

ACTIVITATS

- 1 Quines innovacions tècniques van permetre als romans construir obres tan grans?
- 2 Explica dues causes de la caiguda de l'Imperi romà d'Occident.
- 3 Quin any va caure l'Imperi d'Occident i quina etapa històrica comença llavors?
- 4 Tria tres elements del llegat de Roma i explica com els fem servir encara avui.

10 Glossari de la unitat

Aqüeducte	Construcció que transporta aigua d'un lloc a un altre, sovint salvant valls amb arcs.
Calçada	Camí empedrat romà, fet amb diverses capes, que connectava les ciutats de l'Imperi.
Ciudadà	Habitant amb drets polítics i protecció legal a Roma; només alguns ho eren.
Cònsol	La magistratura més alta de la República; n'hi havia dos i duraven un any.
Domus / insula	Casa unifamiliar dels rics / bloc de pisos de lloguer on vivia la majoria.
Esclau	Persona considerada propietat d'una altra, sense drets, que es podia comprar i vendre.
Fòrum	Plaça pública central de la ciutat romana, centre de la vida política i comercial.
Legió	Unitat principal de l'exèrcit romà.
Llengües romàniques	Llengües nascudes de l'evolució del llatí (català, castellà, francès, italià...).
Mare Nostrum	«El nostre mar»: nom amb què els romans designaven la Mediterrània.
Pax romana	Llarg període de pau i prosperitat a l'Imperi, iniciat amb August.
Patrici / plebeu	Membre de l'aristocràcia / membre del poble comú a Roma.
Província	Territori conquerit per Roma, governat des de la capital.
República	Forma de govern sense rei, amb càrrecs electes, temporals i compartits.
Romanització	Procés d'adopció de la llengua, els costums i les lleis de Roma pels pobles conquerits.
Senat	Assemblea d'antics magistrats, la institució més influent de la República.
Tàrraco	Capital romana de la província Tarraconensis; l'actual Tarragona.
Via Augusta	Gran calçada que travessava Hispània de nord a sud, vorejant la costa.